

O PARADIGMĂ ÎMBUNĂTĂȚITĂ DE ANALIZĂ A FAMILIILOR CU COPII

LAUREANA URSE

Cea mai mare parte a analizelor familiilor cu copii sunt realizate cu accent pe copil, din perspectiva resurselor economice ale familiei și au ca scop principal găsirea soluțiilor de sprijin.

Consider necesară completarea modalităților de analiză a familiilor cu copii din următoarele perspective:

– analiza paralelă a nevoilor copiilor și a nevoilor și aspirațiilor părinților, precum și a modelelor de relații între rolurile de părinți – rolurile de femeie/ bărbat – rolurile ocupaționale/ profesionale și celelalte roluri îndeplinite de părinți;

– funcțiile familiei și cauze care pot afecta aceste funcții; pentru condițiile de viață și calitatea vieții familiilor cu copii sunt fundamentale trei funcții ale familiei: funcția economică, funcția de socializare și funcția de asigurare a securității emoționale.

Aceste modalități de analiză, împreună cu problematica educației școlare completează perspectiva de analiză privitoare la resursele economice ale familiilor cu copii și modalitățile de sprijin al familiilor cu resurse economice insuficiente pentru creșterea și educarea copiilor.

Famiile cu copii constituie un subiect interesant și căutat de analiză, atât din perspectiva sociologiei în ipostază acțională cât și din perspectiva diferitelor organizații și instituții naționale și internaționale, perspective care presupun găsirea, în final, a unor soluții pentru sprijinirea familiilor ce întâmpină dificultăți în creșterea și educarea copiilor.

Din aceste perspective, accentul analizei cade pe copil/copii, pe resursele economice ale familiei precum și pe strategiile familiei pentru administrarea resurselor în vederea creșterii și educării copiilor, iar finalitatea analizei este găsirea soluțiilor de sprijin.

Utilitatea și eficiența unor astfel de perspective de analiză a familiilor cu copii, mai ales în societățile cu un standard de viață mai scăzut și cu categorii sărace de populație, nu pot fi contestate; este și situația României unde transformările începute în anul 1990 au generat scăderea nivelului veniturilor, șomaj, oportunități reduse pentru noi locuri de muncă, derută în ceea ce privește valorile, idealurile și modalitățile de atingere a acestora. În ciuda unei anumite renașterii a societății, România continuă să aibă probleme în ceea ce privește veniturile populației pentru un trai decent, implicit în ceea ce privește creșterea și educarea copiilor. Procesul de integrare în Uniunea Europeană este de lungă durată și nu aduce cu sine ameliorarea rapidă a nivelului de trai; ameliorarea se va

produce treptat, printr-un efort inteligent de la instituțiile centrale ale statului până la comunități și indivizi.

În acest context **se simte nevoia extinderii perspectivelor de analiză a familiilor cu copii pentru completarea perspectivelor amintite: analiza explicită, pe de o parte, a problemelor și nevoilor copiilor, pe de altă parte, a problemelor, nevoilor, aspirațiilor, satisfacțiilor/insatisfacțiilor părinților.** Nu se pot analiza condițiile de viață și calitatea vieții familiilor cu copii atât timp cât nu se au în vedere, în mod explicit, și părinții, împreună și distinct, când analiza nu manifestă interes egal pentru părinții și copii. O astfel de analiză completează abordarea cu accent pe copil/copii și poate dezvălui toate problemele și sursa satisfacțiilor/insatisfacțiilor. Oricât de covârșitor ar fi rolul familiei de a crește copii, fiecare dintre părinți are nu numai rolul de mamă și de tată sau „rol de părinți”, ci și roluri de bărbat/femeie, roluri ocupaționale/profesionale etc. Care sunt, în România de astăzi, modelele de relații între rolurile de părinți, rolurile de mamă/tată –, rolurile de femeie/bărbat, rolurile ocupaționale/profesionale și celelalte roluri îndeplinite de cei doi părinți? Care sunt nu numai obligațiile specifice fiecărui rol al părinților într-o familie cu copii, ci și satisfacțiile/insatisfacțiile resimțite de aceștia? Care este sursa insatisfacțiilor?

Statusul familial, ca orice status, presupune îndatoriri și privilegii; fiecare rol din cadrul statusului familial activează setul de îndatoriri și privilegii. Comportamentul de rol (de soț, tată, bărbat, femeie, soție, mamă etc.) are o dimensiune istorică și o dimensiune culturală; dimensiunea istorică se referă la transformarea societății și a familiei; dimensiunea culturală dă specificitate familiei și rolurilor în cadrul acesteia.

Din perspectivă istorică, există trei mari transformări care au determinat, la rândul lor, particularitățile comportamentelor de rol în cadrul statusului familial: 1) transformarea familiei, mai ales din perspectiva structurii și a funcției economice; 2) emanciparea femeii și efectul asupra raportului bărbat – femeie; 3) poziția copilului în familie.

Schimbarea poziției copilului în familie, inclusiv în spațiul românesc, din perspectivă istorică, este determinată de modificări ale interacțiunii dintre soți/părinți, de transformarea stilurilor educaționale și de evoluția rolului copilului în familie. Copilul a devenit un element tot mai activ în dinamica familiei, căruia i s-a creat un spațiu de independență (camera copilului), care participă la luarea unor decizii și care își asumă anumite responsabilități, părinții devenind tot mai mult îndrumători și nu decidenți. Raportul dintre a decide și a îndruma este expresia gradului de tradiționalism/modernism din societate.

Așa cum au evidențiat unele cercetări, din perspectiva raportului dintre funcția de îndrumare și funcția de decident a părinților, în societatea românească continuă să existe atitudini ale părinților de tip tradiționalist, chiar dacă modernizarea modului de exercitare a atribuțiilor părintești este de necontestat.

– % –

	Rolul important al părinților în luarea deciziilor	Hotărâre personală
Pentru căsătorie		
– bărbați	47	41
– femei	48	30
Pentru școala urmată		
– bărbați	30	64
– femei	40	54
Pentru profesie		
– bărbați	13	80
– femei	15	75

Sursa: *Barometrul de gen*, România, august 2000, Fundația pentru o Societate Deschisă.

Emanciparea femeii se manifestă și prin faptul că, în rol de soție și de mamă, ea poate să fie nu numai lider emoțional-expresiv, ci și un lider instrumental. În cadrul oricărui grup, inclusiv familia, există lideri instrumentali care au funcția de a impulsiona acțiunea, precum și lideri emoțional-expresivi, care mențin echilibrul emoțional intern. În societățile tradiționale, femeia era în familie liderul emoțional-expresiv. În familia modernă, și mai ales în familiile cu copii, nevoile instrumentale și emoționale sunt mai puțin distincte și se întrepătrund într-un mod complex; în acest context, rolul de soție și rolul de mamă presupun și comportamente proprii dimensiunii instrumentale.

Emanciparea femeii a determinat manifestarea rolurilor de soț și de soție într-o modalitate de tip partenerial, complementar, în funcție de disponibilitățile celor doi parteneri conjugali. Disponibilitățile diferențiate presupun, uneori, o distribuție inegală a activităților fiecărui membru al cuplului conjugal. Distribuția inegală este acceptată cel puțin din două considerente: situația obiectivă, respectiv îndatoriri și posibilități realmente inegale ale celor doi parteneri; toleranța, pentru evitarea conflictelor și pentru menținerea cuplului conjugal.

Un colectiv de cercetători din ICCV, coordonat de Mariana Stanciu, a realizat, în anul 2006, mai multe interviuri în familii cu copii, din mediul urban și rural, în județele Iași, Suceava, Maramureș, Argeș, Buzău, Călărași și în Municipiul București. Din interviurile efectuate au rezultat unele concluzii referitoare la comportamentele de rol soț/tată, soție/mamă și copil; în general, în familiile intervievate există o delimitare clară a comportamentelor de rol de soț, de tată, de soție, de mamă și anume:

- soțul/tatăl aduce, în general, cei mai mulți bani în casă, în consecință, are foarte puțin timp pentru relaționare cu copii, în limita timpului disponibil se ocupă și cu aprovizionarea familiei, foarte rar participă la curățenia în casă și la prepararea hranei;
- modelul comportamental matern rezultă prin opoziție cu modelul comportamental patern, respectiv stă mai mult timp acasă, se ocupă cu creșterea și

educarea copiilor și, în general, cu toate treburile gospodărești și face o mare parte din aprovizionarea familiei, mai ales cu alimente.

Această diviziune a îndatoririlor realizate prin comportamentul de rol de soț/tată și de soție/mamă se menține și în mediul rural, dar cu o accentuare a caracterului tradiționalist: unele dintre treburile gospodărești, și, în primul rând, prepararea mâncării sunt rezervate exclusiv femeilor.

Diviziunea îndatoririlor celor doi parteneri conjugali are atât cauze culturale, cât și cauze economice: din perspectivă culturală, diviziunea este expresia unor mentalități de tip tradiționalist, persistente încă în societate; din punct de vedere economic, diviziunea este determinată, în primul rând, de insuficiența locurilor de muncă care a dus la retragerea femeii în spațiul privat unde și-a asumat, uneori aproape în totalitate, creșterea și educarea copiilor precum și treburile gospodărești; această situație este generată și de lipsa sau insuficiența creșelor și grădinițelor, care completeau preocuparea părinților pentru educația copiilor, precum și insuficiența resurselor financiare care nu permit costurile pentru grădinițe și creșe, mai ales pentru cele private.

În ceea ce privește participarea copiilor la treburile gospodărești, din cercetarea amintită au rezultat particularități ale mediului urban și ale mediului rural: în orașe, până la 12–13 ani, activitatea copiilor se reduce la a-și „face curat în cameră”, iar după 12–13 ani copii încep să participe la aprovizionarea cu alimente; în mediul rural „începând de prin clasa a treia” copii încep să participe la unele munci agricole și, mai ales, la creșterea animalelor; din alte informații se cunoaște că există cazuri în care părinții abuzează de ajutorul copiilor la unele munci agricole, în dauna pregătirii școlare.

O altă modalitate de analiză a condițiilor de viață și calității vieții familiilor cu copii este aceea din perspectiva funcțiilor familiei: în ce măsură sunt realizate pe deplin funcțiile familiei, în cazul familiilor cu copii, care sunt cauzele care afectează funcțiile familiei. Trei funcții ale familiei sunt fundamentale pentru condițiile de viață și calitatea vieții familiilor cu copii: a) funcția economică; b) funcția de asigurare a securității emoționale; c) funcția de socializare.

Funcția economică a familiei are în vedere următoarele aspecte: sursa veniturilor, contribuția membrilor familiei la obținerea veniturilor, administrarea bugetului familiei (modalități, priorități, responsabilități). Unii autori introduc în funcția economică a familiei studiul locuinței și preocuparea pentru pregătirea școlară și profesională a copiilor.

Funcția familiei de asigurare a securității emoționale este expresia conștientizării de către societatea modernă a importanței securității emoționale, referindu-se, în fapt, la necesitatea și rolul afecțiunii în familie, la necesitatea unei toleranțe mai mare între părinți și între părinți și copii, în opoziție cu autoritarismul și dominația părinților, specifice societăților tradiționale. Din această perspectivă, a rezultat atenția specială acordată abuzului emoțional al copiilor în familie, abuzul

emoțional fiind expresia eșecului adultului (părintelui) de a oferi un mediu de dezvoltare corespunzător, prin forme inadecvate de comportare (restricții, amenințări, ostilitate, respingere, umiliri, denigrări).

Funcția de socializare a familiei se referă la rolul fundamental al familiei în socializarea primară, care se desfășoară în perioada copilăriei timpurii, precum și în socializarea ulterioară, în copilărie și adolescență, atunci când familia participă la socializarea copiilor, alături de colegi, prieteni, prin mass-media etc.

Aceste trei funcții sunt fundamentale pentru asigurarea condițiilor de viață necesare creșterii și educării copiilor.

Având în vedere că problemele economice ale familiilor cu copii au fost analizate în mai multe lucrări, mă opresc asupra unor probleme ale educației în familie și ale educației școlare.

Educația în familie se referă la două procese: 1) educația indirectă, prin socializare; 2) educația directă, conștientă și dirijată a familiei.

Socializarea este un „proces psiho-social de transmitere – asimilare a atitudinilor, valorilor, concepțiilor sau modelelor de comportare specifice unui grup sau comunități în vederea formării, adaptării și integrării sociale a unei persoane” (*Dicționar de sociologie*, coordonatori Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu, Editura Babel, București, 1998, p. 546).

Socializarea copilului în familie se realizează prin modul de comportare, atitudinea și limbajul părinților, ce se constituie în modele preluate apoi de copii. Acestora (comportamentelor, atitudinilor, limbajului) li se alătură atitudinile educative explicite ale părinților.

Clasificarea atitudinilor educative ale părinților se poate face, la un prim nivel, în funcție de relația afectivă dintre părinți și copii precum și în funcție de gradul de toleranță manifestat de părinți față de copii; în acest sens, rezultă patru tipuri de atitudini educative: caldă-permisivă, caldă-restrictivă, rece-permisivă și rece-restrictivă.

Din interviurile realizate de cercetătorii din ICCV, în anul 2006, în familiile cu copii, a rezultat o structurare a opiniilor părinților cu privire la atitudinile educative necesare față de copii în jurul a două perechi de concepte: autoritate/nonautoritate și toleranță/ nontoleranță; de subliniat însă asocierea care se face între autoritate și frică: „copilul trebuie să aibă frică și de cineva, puțină autoritate nu strică”, „părinții să fie mai autoritari”, „autoritatea nu întotdeauna rezolvă problema”.

La un alt nivel, atitudinile educative ale părinților pot fi clasificate în funcție de complexitatea preocupărilor educative ale acestora; în acest sens, în România, ca și în alte societăți, există familii educogene înaintate, familii satisfăcător educogene și familii nesatisfăcător educogene. Primele sunt familiile care urmăresc

și sprijină educația copiilor, pregătirea școlară, modalitățile de petrecere a timpului liber, orientarea profesională, urmăresc obținerea unor performanțe școlare, conlucrează strâns cu școala. Familiile satisfăcător educogene se preocupă de sănătatea copiilor lor și de frecventarea școlii, dar acțiunile lor educative sunt limitate și nesistematice. La familiile nesatisfăcător educogene toate preocupările pentru copii sunt limitate sau unele preocupări specifice familiilor cu copii chiar lipsesc.

Atitudinea explicită a părinților față de educația școlară a copiilor este expresia modului în care părinții își îndeplinesc o responsabilitate fundamentală: integrarea socială și pregătirea profesională a copiilor lor.

Educația școlară poate fi abordată din mai multe perspective: a Uniunii Europene, a României, a celor care, prin activitatea lor, contribuie la desfășurarea efectivă a procesului educațional școlar (cadre didactice) și a celor care, prin acțiuni și atitudini, sprijină și încurajează educația școlară (părinții).

Devenită membră a Uniunii Europene, România are obligația de a ține seama de perspectiva acesteia asupra educației. Uniunea Europeană nu are o politică educațională unitară și consideră că fiecare stat membru are dreptul de a decide asupra organizării și conținutului educației. Există însă obiective comune, formulate într-un program coerent pentru politicile educaționale naționale; acest program stabilește **trei obiective comune de bază privind educația în țările Uniunii Europene**: 1) îmbunătățirea calității sistemelor de învățământ și formare; 2) asigurarea accesului tuturor la învățarea continuă; 3) creșterea deschiderii spre exterior a sistemelor de învățământ și formare.

Ideile de bază în privința educației, în Uniunea Europeană, sunt **învățarea pe tot parcursul vieții, adaptarea permanentă a abilităților de bază la stadiul de dezvoltare economică, socială și tehnologică, asigurarea, prin educație, atât a dobândirii abilităților de bază cât și formarea profesională**.

Secvențial, la nivelul Uniunii Europene regăsim educația în cadrul problematicii sărăciei și a incluziunii sociale. În vederea reducerii sărăciei sunt menționate trei domenii privitoare la educație: învățământul de bază, respectiv educația de bază și instruirea cadrelor didactice; formarea unor abilități practice; învățământul superior. Raportul Comisiei Europene privind incluziunea socială în țările membre ale Uniunii Europene, la capitolul destinat educației, identifică problemele cu care se confruntă sistemele educaționale naționale și politicile de răspuns aplicate. În domeniul accesului la educație a grupurilor defavorizate de copii și adulți au fost identificate patru politici de răspuns: intervenția pentru a preveni dezavantajele de natură educațională rezultate din dificultatea accesului la educație; îndepărtarea barierelor pe care le întâmpină grupurile defavorizate în participarea școlară; politici de răspuns la abandonul școlar timpuriu; promovarea învățării permanente și a instruirii adulților. Preocuparea pentru abandonul școlar se concentrează pe următoarele categorii: elevi de vârstă școlară cu dificultăți de

frecvență, de rezultate școlare și de comportament; copii de vârstă școlară care au abandonat efectiv școala; tineri care au abandonat școala și nu au calificare, motiv pentru care întâmpină dificultăți pe piața muncii.

România are obligația de a ține seama de perspectiva Uniunii Europene, deși perspectiva românească generală asupra educației școlare nu diferă, fundamental, de perspectiva Uniunii Europene. Dar România trebuie să-și rezolve propriile probleme în ceea ce privește educația școlară: îmbunătățirea infrastructurii școlare, redimensionarea rețelei de învățământ pe niveluri, finanțare corespunzătoare, îmbunătățirea conținutului procesului educațional școlar, îmbunătățirea formării și instruirii cadrelor didactice, îmbunătățirea capacității manageriale, preocuparea sporită pentru accesul tuturor la educația școlară.

La nivelul populației, sistemul de învățământ și accesibilitatea formelor de învățământ dorite sunt percepute ca fiind satisfăcătoare (media răspunsurilor fiind de 3,2, pentru sistemul de învățământ, în general și 3,1, pentru accesibilitatea formelor de învățământ dorite).

Diagnoza calității vieții, 2006

Cum apreciați sistemul de învățământ	
1. foarte prost	4,9
2. prost	16,1
3. satisfăcător	35,3
4. bun	40,1
5. foarte bun	2,2
NS/NR	1,4
Caracterizați accesibilitatea formelor de învățământ dorite de dvs. și de cei apropiați?	
1. foarte scăzută	7,4
2. scăzută	21,6
3. satisfăcătoare	36,5
4. ridicată	27,0
5. foarte ridicată	3,4
NS/NR	4,1

În concepția familiilor cu copii de 0–14 ani, intervievate de cercetătorii din ICCV în anul 2006, școala este foarte importantă pentru reușita în viață a copiilor. Concomitent, în cadrul aceleiași cercetări, unele cadre didactice au semnalat decepția unor tineri care „nu au siguranța locului de muncă” și care „termină facultatea și lucrează la bazar”.

Și totuși, în ciuda insatisfacțiilor, datele statistice arată o creștere a gradului de cuprindere în învățământ a populației de vârstă școlară: începând cu anul de învățământ 1991/1992 gradul de cuprindere în învățământ a crescut, mai ales la învățământul preșcolar (grupa de vârstă 3–6 ani) și la învățământul postliceal și superior (grupe de vârstă 19–23 ani).

Gradul de cuprindere în învățământ a populației de vârstă școlară

- % -

Anul școlar	3–6 ani	7–10 ani	11–14 ani	15–18 ani	19–23 ani
1991/1992	51,9	92,4	88,8	76,1	12,5
1992/1993	53,3	93,8	86,1	67,0	15,1
1993/1994	50,2	96,9	86,5	63,7	16,6
1994/1995	55,2	99,4	84,6	68,9	14,0
1995/1996	63,6	96,9	92,8	59,7	22,6
1996/1997	65,5	96,7	94,3	61,1	24,0
1997/1998	67,0	94,4	98,0	61,6	24,3
1998/1999	68,5	95,8	98,1	63,0	26,7
1999/2000	69,5	95,5	96,9	65,9	28,9
2000/2001	66,1	94,4	95,5	74,6	32,9
2001/2002	72,3	97,2	93,2	73,9	36,4
2002/2003	76,5	96,5	94,1	73,7	40,7
2003/2004	81,0	98,2	94,2	73,0	43,3
2004/2005	81,6	98,0	93,6	74,9	45,7
2005/2006	80,4	98,0	96,2	73,5	51,2

Sursa: Anuarul Statistic al României, 1997, 2001, 2005.

Atât datele statistice cât și interviurile cu părinții evidențiază un interes mare al acestora pentru frecventarea de către copiii lor a grădiniței, în general, și a grădinițelor cu program special, mai ales pentru învățarea limbilor străine. Acest interes se manifestă în contextul în care există un număr insuficient de grădinițe, în raport cu cererile și în contextul în care părinții invocă costul ridicat al creșterii și educării unui copil, în raport cu resursele economice de care dispune familia. Iar insuficiența resurselor financiare influențează inclusiv frecvența/abandonul școlar, cadrele didactice semnalând situații când copiii nu pot veni la școală pentru că nu au îmbrăcăminte și încălțăminte pentru școală.

Educația școlară este influențată și de modul în care familia înțelege să relaționeze cu școala, cu cadrele didactice; relația familie – școală este încă perfectibilă în România, responsabilitatea îmbunătățirii revenind, în egală măsură, familiei și cadrelor didactice. În aceeași măsură este perfectibil modelul educațional familial; sugestivă, în acest sens, este remarca unui cadru didactic intervievat: „Ar trebui să ne ocupăm de educația părinților și apoi a copiilor”.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandrescu, Petruș, *Orientarea școlară și profesională a tinerei generații*, „Revista Română de Sociologie”, nr. 3–4/2002.
2. Batâr, Dumitru, *Roluri conjugale, mijloc de manifestare a modelului cultural în comportamentul familiilor tinere*, Starea societății românești după 10 ani de tranziție, coordonatori Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, Editura Expert, București, 2000.

3. Cârțână, Corneliu, Tone, Teodora, *Tendențe în evoluția familiei în România*, „Sociologie Românească”, nr. 5/1994.
4. Chișea, Florica, *Familia contemporană. Tendențe globale și configurații locale*, Editura Expert, București, 2001.
5. Ciupercă, Cristian, *Modificarea rolurilor în cuplul contemporan*, „Sociologie Românească”, nr. 4/1999.
6. Stoica, Laura, *Politica educațională ca sursă a dezvoltării sociale. România în context european*, O nouă provocare: dezvoltarea socială, coord. Cătălin Zamfir, Laura Stoica, Editura Polirom, Iași, 2006.
7. Voinea, Maria, *Restructurarea familiei: modele alternative de viață*, „Sociologie Românească”, nr. 5/1994.

Most of the analyses on families with children are done in terms of economic resources, and their purpose is to identify solutions for their support.

I consider it necessary to complete the analysis modalities of the families with children, in terms of:

– parallel analysis between the children needs and between needs and aspirations their parents', as well as of the patterns of relations between the parents roles –woman/ man roles – occupational/ professional roles and the other roles the parents have to play;

– family functions and the causes that may affect these functions; three functions of the family are fundamental for the living conditions and for the life quality of the families with children: the economic function, the socialization function and the function of providing emotional security.

These modalities of analysis, together with the problems regarding school education, complete the perspective of analysis concerning the economic resources of the families with children and the ways of supporting them.

